

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA ELEMENTAR МАТЕМАТИК TASAVURLARNI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA TA'LIMIY O'YIN FAOLIYATIDAN FOYDALANISHNING XUSUSIYATLARI

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrasida katta o'qituvchisi
PhD. Kodirov Jasur Abdumalikovich
+998978933388*

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi
Abduqodirova Damira G'ofurjon qizi*

Annotatsiya: Matematika o'quv mashg'ulotlarida kognitiv qobiliyat va qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus o'yin topshiriqlari va mashqlar tizimidan muntazam foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik fikirlashlarini kengaytiradi, matematik rivojlanishiga yordam beradi, maktabga matematik tayyorgarlik sifatini oshiradi, bolalarga atrof-muhitning eng oddiy maqsdlari bo'yicha ishonchliroq harakat qilishi, ularning haqiqati va kundalik hayotda matematik bilimlardan faolroq foydalanishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: ko'nikma, fikrlash, rivojlantiruvchi, faoliyat, harakatlar, qobiliyat, o'yin topshiriqlari, mulot, natija.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limining turli bosqichlarida matematik bilimlarni o'zlashtirish ko'plab tarbiyalanuvchilar uchun katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Tarbiyalanuvchilar uchun bilimlarni o'zlashtirish jarayonida qiyinchiliklar va ortiqcha yuklarni keltirib chiqaradigan sabablardan biri bu maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurining ushbu bilimlarni o'zlashtirishga etarlicha tayyorlanmaganligidir. Shuning uchun ham mazmun jihatidan matematika mashg'ulotlari faqat sonlar va eng oddiy geometrik figuralar haqidagi tasavvurlarni shakllantirish, hisoblash, qo'shish va ayirish, eng oddiy hollarda o'lchashni o'rganish bilan cheklanmasligi kerak. Juda yosh bolalarni o'qitishning zamonaviy kompetentsiyasi nuqtai nazaridan, ularni matematik bilimlarni o'zlashtirishga tayyorlashda arifmetik operatsiyalardan kam bo'lmagan muhim narsa mantiqiy fikrlashni shakllantirishdir. Bolalarni nafaqat hisoblash va o'lchashni, balki fikrlashni ham o'rgatish kerak .

O'rganish, agar u amaliy va o'yin faoliyati kompetentsiyasida, bolalar tomonidan ilgari olingan bilimlar ular uchun zarur bo'ladigan sharoitlar yaratilganda amalga oshirilsa, eng samarali bo'ladi, chunki bu ularga amaliy muammoni hal qilishga yordam beradi va shuning uchun osonroq va tezroq o'zlashtiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'rganish holatini tahlil qilish ko'plab mutaxassislarni o'yinlar orqali o'rganish zarurligi to'g'risida xulosaga olib keladi. Boshqacha qilib aytganda, biz o'yin orqali o'rganishni o'z ichiga olgan o'yinning ta'lim funksiyalarini rivojlantirish zarurati haqida gapiramiz.

O'yin - bu bola uchun nafaqat zavq va quvonch, bu o'z-o'zidan juda muhim, balki uning yordami bilan siz bolaning e'tiborini, xotirasini, fikrlash va tasavvurini rivojlantirishingiz mumkin. O'yin davomida bola yangi bilim, ko'nikma, ko'nikmaga ega bo'lishi, qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin, ba'zan esa buni sezmay qoladi [8, b. 16].

O'yinni o'rganish - bu ijtimoiy tajribani barcha ko'rinishlarida: bilim, ko'nikma, qobiliyat, hissiy va baholash faoliyatida qayta yaratish va o'zlashtirishga qaratilgan shartli vaziyatlardagi ta'lim jarayonining shakli.

O'yinning eng muhim xususiyatlari shundan iboratki, o'yinda bolalar eng ekstremal vaziyatlarda, qiynchiliklarni engish uchun o'z kuchlari chegarasida harakat qilgandek harakat qilishadi. Bundan tashqari, bunday yuqori darajadagi faoliyatga ega, ular deyarli har doim ixtiyoriy ravishda, majburlashsiz erishadilar.

O'yinning yuqori faolligi va hissiy mazmuni ham ishtirokchilarda yuqori darajadagi ochiqlikni keltirib chiqaradi. Eksperimental ravishda ma'lum bo'lishicha, qandaydir bema'nilik holatida odamni u uchun yangi bo'lgan nuqtai nazarni qabul qilishga ishontirish ba'zan osonroq bo'ladi. Agar siz odamning e'tiborini ahamiyatsiz narsa bilan chalg'itsangiz, ishontirishning ta'siri kuchliroq bo'ladi. Ehtimol, bu ma'lum darajada o'yin vaziyatlarining tarbiyaviy ta'sirining yuqori mahsuldorligini belgilaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yinning quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng qulay va etakchi faoliyatdir
2. O'yin maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsini, uning axloqiy va irodaviy fazilatlarini shakllantirishning samarali vositasi hamdir.
3. Barcha psixologik yangi shakllanishlar o'yinda paydo bo'ladi
4. O'yin bolaning shaxsiyatining barcha tomonlarini shakllantirishga yordam beradi va uning psixikasida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi.
5. O'yin bolani aqliy tarbiyalashning muhim vositasi bo'lib, bu erda aqliy faoliyat barcha aqliy jarayonlarning ishi bilan bog'liq

Maktabgacha yoshdagi bolalikning barcha bosqichlarida sinfda o'yin usuli katta rol o'ynaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, "tarbiyaviy o'yin" (garchi ta'lim so'zini didaktik so'z bilan sinonim deb hisoblash mumkin bo'lsa ham) allaqachon olingan bilimlarni mustahkamlash yoki takrorlash emas, balki o'yindan o'qitish usuli sifatida foydalanishga urg'u beradi.

Didaktik o'yinlar va o'yin mashqlari o'quv mahg'ulotlarda va kundalik hayotda keng qo'llaniladi. Sinfdan tashqari o'yinlarni tashkil qilish orqali bolalarning

математик tasavvur mustahkamlanadi, chuqurlashadi va kengaytiriladi, eng muhimi, ta'lim va o'yin vazifalari bir vaqtning o'zida hal qilinadi. Ba'zi hollarda o'yinlar asosiy o'quv yukini ko'taradi. Shuning uchun ham pedagoglar o'quv mashg'ulotda va kundalik hayotda didaktik o'yinlar va o'yin mashqlaridan keng foydalanishlari kerak.

Didaktik o'yinlar to'g'ridan-to'g'ri o'quv mashg'ulotlar mazmuniga dasturiy vazifalarni amalga oshirish vositalaridan biri sifatida kiradi. Didaktik o'yinning elementar matematik tushunchalarni shakllantirish bo'yicha sinflar tarkibidagi o'rni bolalarning yoshi, o'quv mashg'ulotning maqsadi, maqsadi va mazmuni bilan belgilanadi. U o'quv vazifasi, g'oyalarni shakllantirishning muayyan vazifasini bajarishga qaratilgan mashq sifatida ishlatilishi mumkin. Yosh guruhda, ayniqsa yil boshida, butun o'quv mashg'ulot o'yin shaklida o'tkazilishi kerak. Oldin o'rganilgan narsalarni takrorlash va mustahkamlash uchun didaktik o'yinlar o'quv mashg'ulot oxirida ham mos keladi.

Bolalarning matematik tasavvurni rivojlantirishda shakl va mazmun jihatdan qiziqarli bo'lgan turli didaktik o'yin mashqlari keng qo'llaniladi. Ular odatiy o'quv vazifalari va mashqlaridan muammoning g'ayrioddiy qo'yilishi (topish, taxmin qilish) va uni biron bir adabiy ertak qahramoni nomidan taqdim etishning kutilmaganligi bilan farqlanadi. O'yin mashqlarini didaktik o'yinlardan tuzilishi, maqsadi, bolalar mustaqilligi darajasi va pedagogik tarbiyachining roli bilan farqlash kerak. Qoida tariqasida, ular didaktik o'yinning barcha tarkibiy elementlarini (didaktik vazifa, qoidalar, o'yin harakatlari) o'z ichiga olmaydi. Ularning maqsadi bolalarda ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantirish uchun mashq qilishdir. Kichik guruhda oddiy o'quv mashqlari o'yin xarakteriga ega bo'lishi mumkin va keyin bolalarni yangi o'quv materialini bilan tanishtirish usuli sifatida ishlatilishi mumkin. Pedagogik tarbiyachi mashqni bajaradi (topshiriq beradi, javobni nazorat qiladi), bolalar esa didaktik o'yinga qaraganda kamroq mustaqildir. Mashqda o'z-o'zini o'rganish elementlari mavjud emas.

Didaktik o'yinlar quyidagilarga bo'linadi:

- ob'ektlar bilan o'yinlar
- stol va bosma o'yinlar
- so'z o'yinlari

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda boshlang'ich tushunchalarni shakllantirishda siz quyidagilardan foydalanishingiz mumkin: samolyotni modellashtirish bo'yicha o'yinlar (Pythagoras, Tangram va boshqalar), jumboq o'yinlari, hazil muammolari, krossvordlar, jumboqlar, o'quv o'yinlari [19, p. 122].

O'yinlarning xilma-xilligiga qaramay, ularning asosiy vazifasi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, ya'ni eng oddiy naqshlarni o'rnatish qobiliyati bo'lishi kerak: rang, shakl, o'lcham bo'yicha raqamlarni almashtirish tartibi. Bunga ketma-ket etishmayotgan raqamni topish uchun o'yin mashqlari ham yordam beradi.

Xulosa Maktabgacha yoshdagi bolalarga muvaffaqiyatni ta'minlashning zaruriy sharti - pedagogik tarbiyachining matematik o'yinlarga ijodiy munosabati: turli xil o'yin harakatlari va savollari, bolalar uchun individual talablar, o'yinlarni bir xil shaklda yoki murakkabroq takrorlash. Zamonaviy talablarga bo'lgan ehtiyoj, olti yoshdan boshlab maktabga o'tish munosabati bilan bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida matematikadan tayyorlash uchun zamonaviy maktablarning yuqori darajasi bilan bog'liq.

Bolalarni maktabga matematik tayyorlash nafaqat bolalar tomonidan ma'lum bilimlarni o'zlashtirishni, balki ularda miqdoriy fazoviy va vaqtinchalik tushunchalarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Eng muhimi, maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va turli muammolarni hal qilish qobiliyatidir.

Maxsus o'quv o'yinlaridan keng foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik bilimga qiziqishini uyg'otish, bilish faolligini oshirish, umumiy aqliy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. 60110200-Maktabgacha ta'lim bo'yicha malaka talablari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021 yil 16- iyuldagi 311 - sonli buyrug'i
2. Belous, T.K. va boshqalar. Kichik bolalar bog'chasida matematikadan ishni tashkil etish. / T.K. Belous. // Doshk. Ta'lim, 1999 yil, 10-son.
3. Berezina, R.I. Tayyorgarlik guruhidagi bolalarni o'lchashga o'rgatish. / R.I. Berezina. // Doshk. Ta'lim, 1999 yil, 10-son.
4. Veraksa, N.S. Yagona vaqt-makon tasavvurlarini shakllantirish. / N.S. Veraxa. // Doshk. Ta'lim, 1996 yil, 5-son.
5. Vodopyanov, E.N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda boshlang'ich geometrik tushunchalarni shakllantirish. / E.N. Vodopyanov. // Doshk. Ta'lim, 2000 yil, № 3.
6. Bolalarni o'yin orqali tarbiyalash: Bolalar bog'chasi pedagogik tarbiyachilari uchun qo'llanma / Comp. A.K. Bondarenko, A.I. Matusik. – 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. Va qo'shimcha – M.: Ta'lim, 1983 yil.
7. Godinai, G.N., Pilyugina E.G. Boshlang'ich maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va o'qitish. - Moskva ma'rifati, 1988 yil.